

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Fordítástudományi Doktori Program

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Sermann Eszter

A TERMINOLÓGIAI SZABVÁNYOSÍTÁS ÉS A TERMINOLÓGIAI HARMONIZÁCIÓ FORDÍTÁSI VONATKOZÁSAI

Témavezető

Dr. Fóris Ágota PhD., habilitált egyetemi docens

Budapest, 2013

1. A kutatás tárgya és relevanciája

Doktori értekezésemet az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának Fordítástudományi Doktori Programjában végzett vizsgálataim eredményei alapján állítottam össze. Kutatásom tárgyát a terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai képezik, vizsgálataimat a témavezető által koordinált, a Károli Gáspár Református Egyetemen működő Terminológiai Kutatócsoport (TERMIK) tagjaként végeztem.

Napjainkban a fogalmak és a terminusok gyors és nagyszámú növekedése, valamint a nemzetközi kommunikáció kiszélesedése miatt a terminológiai szabványosításhoz és a terminológiai harmonizációhoz kapcsolódó tevékenységek kiterjesztése egyre inkább szükséges. A fordítás és tolmácsolás mindennapi gyakorlata számos olyan terminológiai egyeztetési nehézséget vet fel – egyrészt az érintett nyelvek igen nagyszámú kombinációja, másrészt a szövegek természetének nagy változatossága miatt –, amelyet folyamatos terminológiai szabványosítási és harmonizációs munkálatokkal, ha csak részben is, orvosolni lehet.

Magyarországon a terminológiai szabványosítás és harmonizáció kutatási területként és a nyelvészeti szolgáltatás fontos részeként az utóbbi időben került a figyelem középpontjába, és még ma is előfordul (a nyelvészek körében is) az a tévhit, mely szerint szabványról csak az ipari gyártmányok esetében beszélhetünk. Míg a téma angol nyelvű szakirodalma igen nagy számú, magyar nyelven a terminológiai szabványosítás és harmonizáció kérdéseiről kevés tanulmány jelent meg (például Bölcskei 2010, 2011a, 2011b, Fóris 2005, Fóris, B. Papp 2011, Fóris, Sermann 2010, Galinski, Weissinger 2010, Pónyai 2010), és ezek is a kérdéskörnek csupán egy-egy aspektusát tárgyalják. Kíváncsú volna, hogy a hazai tudományos közvélemény nagyobb figyelmet fordítson a nemzetközi szinten folyó terminológiai szabványosítási és harmonizációs munkálatokra, hogy azok elméleti alapjai és gyakorlati módszerei Magyarországon is széles körben ismertté váljanak. A disszertáció keretében elvégzett kutatásommal e szemléletváltáshoz kívánok hozzájárulni.

2. A kutatás célja

Az értekezésben dokumentált kutatásom célja a terminológiai szabványosítás, a terminológiai harmonizáció témakörében publikált nemzetközi és hazai kutatások elméleti és gyakorlati eredményeinek kritikai áttekintése, a terminológiai szabványosítás nyelvpolitikai és fordítási vonatkozásainak átgondolása, valamint a nemzetközi és a nemzeti terminológiai szabványosítás néhány aspektusának empirikus vizsgálata. Kutatásomhoz az alábbi konkrét célokat tűztem ki:

- a terminológiai szabványosítás és harmonizáció elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata;
- a terminológiai szabványosítás összefüggéseinek feltárása a nyelvpolitika és a terminológia-politika kérdéseivel;
- a terminológiai szabványosítás, harmonizáció és a fordítás gyakorlatának kapcsolódási pontjain a terminológiai adatbázisok és a lokalizáció témakörének vizsgálata;
- a nyelvészeti vonatkozású, a terminológusok, a tolmácsok és fordítók képzése, valamint a terminológiai adatbázisok szerkesztése szempontjából releváns terminológiai ISO szabványok elemzése, tartalmi összefoglalása és hasznosíthatóságának vizsgálata;
- a terminológiai szabványosítás gyakorlati megvalósulásának vizsgálata vállalati szinten egy konkrét termék, a Microsoft Windows lokalizációjának folyamatában;
- a terminológiai szabványosítás és harmonizáció eszközeinek és módszereinek tanulmányozása nemzeti szinten, spanyolországi terminológiai szervezetek munkáján keresztül;
- spanyolországi terminológiai adatbázisok tartalmi és formai elemeinek vizsgálata.

3. Kutatási módszerek

Elsőként áttekintettem a terminológiai szabványosítással kapcsolatos szakirodalmat, megvizsgáltam a terminológiai szabványosítás szakirodalmi definícióit, fajtáit, szintjeit, folyamatának lépéseit, eszközeit, és kitértem a terminológiai szabványosítás szakirodalomban található kritikájára is, majd megfogalmaztam a terminológiai szabványosításnak az értekezés szempontjából releváns meghatározását. Foglalkoztam a terminológiai harmonizáció kérdéskörével is. Mivel a terminológiai szabványosítást egyfelől a műszaki szabványosításhoz kapcsolódó, másfelől nyelvtervezési folyamatként értelmezem, ezért a szakirodalmi áttekintés második részeként megvizsgáltam, hogyan kapcsolhatók össze a terminológiai szabványosítás kérdései a nyelvpolitika és a nyelvstratégia kérdéseivel. A szakirodalmi áttekintés harmadik lépéseként megvizsgáltam a terminológiai szabványosítás és a fordítás összefüggéseit, legfőbb kapcsolódási pontként a fordítói segédeszközök, azon belül a terminológiai adatbázisok szerkesztésének tanulmányozását, valamint a lokalizáció folyamatát emeltem ki.

Vizsgálatom leíró jellegű, kvalitatív, empirikus kutatás, amelynek során általában a társadalomtudományok, az alkalmazott nyelvészet és a pedagógiai kutatások módszertani útmutatóira támaszkodtam (Cserné 1994, Falus 2004, Falus, Ollé 2008, Fóris 2008, Maykut, Morehouse 1994, Sántha 2009, Szabolcs 2001). A dokumentumelemzés a társadalomtudományok közös módszere, amelyet kutatásomhoz közvetlenül a pedagógiai kutatások módszertanából kölcsönöztem. A pedagógiai kutatómódszertan dokumentumnak tekint minden olyan napjainkban vagy a közelmúltban készült dokumentumot, amely nem közvetlenül kutatási célra készült, de elemzése a kutatás számára tanulságos lehet. A terminológiai ISO szabványok sem kutatási célra készültek, de hasonlóan a pedagógiai dokumentumokhoz, alkalmasak következtetések megfogalmazására a kutatás számára. A forráselemzés terminus – Nádasi (2004) szerint – a történettudományok számára már foglalt, és a múlt dokumentumaival foglalkozik, a dokumentumelemzés azonban a jelenben él, alkalmas adatok összegyűjtésére, következtetések megalapozására, összefüggések feltárására, az explicit módon megjelenő tartalom elemzéseire, következtetéseit ezekből vezeti le. Az esettanulmány készítése szintén a társadalomtudományok közös módszere, amely

lehetőséget ad az adatok rendszerező vizsgálatára, adatgyűjtésre, az adatok elemzésére és az eredmények rögzítésére (Flyvbjerg 2006). Az esettanulmányok során feldolgozott adatokat részben internetes kereséssel, részben kvalitatív kutatási interjú útján szereztem. A félig strukturált interjú, vagy más néven koncentrált beszélgetés során nyílt kérdéseket alkalmaztam (lásd Cserné 1994, Fóris 2008, Kvale 2005), az interjú tervezéséhez, lebonyolításához és az adatok értékeléséhez pedig a Kvale által a kvalitatív kutatási interjúhoz megfogalmazott lépéssoron haladtam végig (Kvale 2005).

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az esettanulmányokhoz nem hipotéziseket, hanem kiinduló előfeltevéseket fogalmaztam meg. Az alkalmazott nyelvészeti és a pedagógiai kutatás-módszertani szakirodalomban több szerző is egyetért abban, hogy míg a kvantitatív kutatásoknak alapvető eleme a hipotézis felállítása, a kvalitatív kutatásokban a kutatási folyamat nem hipotézisek felállításából indul ki (Cserné 1994, Fóris 2008, Maykut, Morehouse 1994, Szabolcs 2001). Sántha (2009) szerint a hipotézis a kvantitatív kutatások alapvető eleme, erre épül az egész kutatási folyamat, a kvalitatív kutatásokban azonban a hipotézisek más jelentőséget kapnak, mivel a kutatók gyakran a belső, a rejtett elemek alapján próbálják megérteni, elemezni az adott problémát. Falus (2004) szerint a hipotézis előzetes megfogalmazása a kutatásban nem állandó követelmény, mivel sok olyan terület van, ahol előbb felderítő jellegű kutatásokat kell elvégezni ahhoz, hogy szignifikáns hipotéziseket lehessen megfogalmazni. Ilyen területnek tartom a terminológiai szabványosítás és harmonizáció témakörét is. Kvalitatív kutatásaim során nem „vakon” vizsgáltam, az esettanulmányok kezdeti szakaszában feltevéseket fogalmaztam meg, de mivel a hipotézis terminus a kvantitatív kutatások számára már foglalt, ezért az ilyenfajta feltevések megnevezésére a kiinduló előfeltevés terminust alkalmaztam.

4. Kiinduló előfeltevések

A kutatási célok megvalósításához az alábbi kiinduló előfeltevéseket fogalmaztam meg:

- KE1 A terminológiai munkafolyamatokra vonatkozó ISO szabványokban jelentős számban lehetnek olyan nyelvészeti szempontból releváns részek, melyek alkalmazandók lennének a terminológusok, tolmácsok és fordítók képzésében, valamint terminológiai adatbázisok készítésében. A szabványok vizsgálata és elemzése fontos adalékokkal szolgálhat e két területen.
- KE2 A szabványosított terminológia szakemberek és terminológusok együttműködésével születik, melyet terminológiai adatbázisokban helyeznek el, e tevékenység folyamatának, jellemzőinek bemutatására olyan szervek munkáját érdemes vizsgálni, melyek rövid idő alatt, rendkívüli hatékonysággal végzik e tevékenységet. Ilyen például a Microsoft Windows operációs rendszer lokalizációja, ahol érvényesülni látszik a terminológiai szabványosítás kritériumrendszere.
- KE3 Spanyolországban az 1980-as évektől kezdve fontos lépések történtek a kisebbségvédelem és a nyelvtervezés területén. A katalán példa referenciaként szolgál az európai nyelvpolitikában, ugyanígy feltételezhető, hogy a terminológiai szabványosítás és harmonizáció területén is jó gyakorlatok, követendő példák találhatók. A spanyolországi terminológiai szervezetek honlapjainak tanulmányozásával képet kapunk a spanyol, a katalán, a baszk és a galego nyelvek területén szervezett formában működő terminológiai szabványosítási és harmonizációs törekvésekről.
- KE4 Spanyolországban a széles körű terminológiai szabványosítási és harmonizációs munkálatok nyomán az interneten ingyenesen hozzáférhető terminológiai adatbázisok készültek. A spanyolországi terminológiai adatbázisok jellemzőinek elemzésén keresztül bemutathatóak a terminológiai adatbázisok és az online szótárak közötti különbségek.

A kiinduló előfeltevések közül az első kettő (KE1, KE2) a nemzetközi terminológiai szabványosítás területéhez, míg a második kettő (KE3, KE4) a nemzeti terminológiai szabványosítás területéhez tartozik. A második előfeltevés (KE2) a vállalati szabványosítás területét is érinti, mivel egy nemzetközi nagyvállalat terminológiai szabványosítási gyakorlatahoz kapcsolódik.

5. Az értekezés felépítése

Az értekezés hat fejezetből áll. A *tartalomjegyzéket* követő *első fejezetet* a *bevezetés* alkotja, amelyben a *kutatás tárgya és relevanciája* olvasható. A *második fejezet* a kutatás célját és módszereit rögzíti, valamint a kiinduló előfeltevéseket fogalmazza meg. A *harmadik fejezet* a témával kapcsolatos hazai és nemzetközi szakirodalmat tekinti át. Az értekezésben szereplő néhány terminológiai alapfogalom rövid meghatározását követően a harmadik fejezet kitér a műszaki szabványosítás és a szabványosító szervezetek kapcsolatára, majd tárgyalja a *terminológiai szabványosítás* szakirodalmi meghatározásait, fajtáit, szintjeit, folyamatát és eszközeit, majd megfogalmazza a terminológiai szabványosításnak az értekezés szempontjából releváns meghatározását. Külön tárgyalja a *terminológiai harmonizáció* kérdéskörét is. Ezt követi a nyelvpolitika, a terminológia-politika és a terminológiai szabványosítás összefüggéseinek feltárása, valamint annak vizsgálata, hogy a szakirodalom alapján hogyan kapcsolhatók össze a terminológiai szabványosítás kérdései a *nyelvpolitika* és a *nyelvstratégia* kérdéseivel. E fejezet tartalmazza továbbá a konkrét terminológia-fejlesztés megvalósulásának bemutatását néhány ország példáján keresztül. A szakirodalmi áttekintés további része a terminológiai szabványosítás és a fordítás összefüggéseit elemzi, legfőbb kapcsolódási pontként a *fordítói segédeszközöket*, azon belül a terminológiai adatbázisok szerkesztésének tanulmányozását, valamint a *lokalizáció* folyamatát jelöli ki.

A *negyedik fejezet* a nemzetközi terminológiai szabványosítás kérdésköréhez kapcsolódik, és két részből áll. Az első része a terminológiai munkafolyamatokra vonatkozó ISO szabványok elemzését tartalmazza, valamint ezek hasznosíthatóságát vizsgálja a terminológusképzésben, a fordítóképzésben és terminológiai adatbázisok készítésében. Második része a terminológiai szabványosítás megvalósulását

tanulmányozza egy konkrét termék, a Microsoft Windows lokalizációjának folyamatában. Az *ötödik fejezet* a nemzeti terminológiai szabványosításhoz kapcsolódik, és spanyolországi terminológiai vonatkozású honlapok és terminológiai adatbázisok vizsgálatát tartalmazza. A *hatodik fejezet* a disszertáció eredményeit foglalja össze. Az *irodalom* és a *források* felsorolása után az *ábrák*, majd a *táblázatok jegyzéke* következik.

6. A kutatás eredményeinek tézisekben való összefoglalása

Az értekezés keretében elvégzett leíró jellegű, kvalitatív, empirikus kutatásom célja a fogalom- és terminusszabványosítás és harmonizáció elméleti és gyakorlati kérdéseinek elemzése, illetve ezek néhány fordítási vonatkozásának vizsgálata volt, nevezetesen a lokalizációé és a terminológiai adatbázisoké.

1) Kutatásomban áttekintettem a terminológiai szabványosítással kapcsolatos szakirodalmat, és megfogalmaztam a terminológiai szabványosításnak az értekezés szempontjából releváns meghatározását. A magyar nyelvű szakirodalomban mindeddig nem történt meg a terminológiai szabványosítás átfogó, összegző definíciójának megalkotása, amely a terminológiai szabványosítás nyelvtervezési és a műszaki szabványosításhoz kapcsolódó aspektusait egyaránt magában foglalja. A disszertáció korábbi fejezeteiben foglaltak alapján én a következőképpen fogalmaztam meg a terminológiai szabványosítás meghatározását. A terminológiai szabványosítás olyan nyelvtervezési, elsősorban korpusztervezési folyamat, amely a szakmai diskurzusban az egyértelmű kommunikáció biztosítása érdekében elengedhetetlen, és amelynek során a terminológia használói közmegegyezés útján, onomasziológiai megközelítéssel kijelölik a preferált terminust egy pontosan körülhatárolt fogalomra. Terminológiai szabványosítási munkát egyfelől nyelvtervezésre szakosodott intézmények (pl. a katalán TermCat), másfelől nemzetközi, európai és nemzeti szabványosító szervezetek műszaki bizottságai végeznek (Magyarországon a Magyar Szabványügyi Testület). A terminológiai szabványosítás fő lépései a következők: a fogalom rögzítése a szakemberek konszenzusa útján elfogadott definíció megfogalmazásával, szintén konszenzus útján a fogalmat reprezentáló preferált terminus kijelölése, majd az esetleges elfogadható szinonimák és a kerülendő

elnevezések rögzítése. A szabványosításra irányuló terminológiai munkának nagyon fontos része az adatok rögzítése és közzététele. A nyelvtervezésre szakosodott intézmények az adatokat terminológiai szótárakban, glosszáriumokban, optimális esetben terminológiai adatbázisokban teszik közzé, míg a szabványosító műszaki bizottságok terminológiai szabványokat hoznak létre. Az általam is vizsgált és dokumentált terminológiai ISO szabványoknak két fajtája van: 1) a terminológiai munkához kapcsolódó termékek, folyamatok, szolgáltatások, rendszerek konszenzus útján elfogadott ismérveit rögzítik, ezek tehát önálló szabványdokumentumok; 2) a szakemberek konszenzusa útján meghatározott preferált terminusokat tartalmazzák a hozzájuk kapcsolódó definíciókkal együtt, ezek lehetnek egy-egy szabványhoz vagy szabványcsoporthoz kapcsolódó önálló szabványdokumentumokon belüli fejezetek. A terminusok szabványosítása történhet egy nyelven belül vagy nyelvek között is, a folyamat eredményeképpen egységes terminológia születik. A terminológiai szabványosítás során születő terminológiai adatbázisokban elhelyezett terminológia nem csupán a szakemberek közti kommunikáció szempontjából fontos, hanem a fordítói gyakorlat szempontjából is, mivel a fogalomalapú szemlélettel kidolgozott, rendszeresen frissített terminológiai adatbázisok a fordítók hatékony segédeszközei.

Külön fejezetben vizsgáltam a terminológiai harmonizáció kérdéskörét. A tanulmányozott szakirodalom alapján a terminológiai harmonizációt a terminológiai szabványosítással nem ellentétes, hanem azt kiegészítő folyamatként határoztam meg. Mivel a terminológiai szabványosítást egyfelől a műszaki szabványosításhoz kapcsolódó, másfelől nyelvtervezési folyamatként értelmezem, a szakirodalmi áttekintés második részeként megvizsgáltam, hogy a szakirodalom alapján hogyan kapcsolhatók össze a terminológiai szabványosítás kérdései a nyelvpolitika és a nyelvstratégia kérdéseivel, és áttekintettem, hogy hogyan valósulnak meg egyes országokban a terminológia-fejlesztés konkrét lépései.

2) Megvizsgáltam a terminológiai szabványosítás és a fordítás összefüggéseit, legfőbb kapcsolódási pontként a fordítói segédeszközök, azon belül a terminológiai adatbázisok szerkesztésének tanulmányozását, valamint a lokalizáció folyamatát emeltem ki. A terminológiai adatbázist (Sermann, Tamás 2010 és 2013 alapján) olyan elektronikusan tárolt terminológiai adatok összességéként határoztam meg, amely

onomasziológiai szemléletet követve készült, megalkotásának előfeltétele az adott szakterület fogalmi rendszerének kidolgozása. Az ilyen adatbázis egy vagy több szakterület terminusait és a hozzájuk tartozó definíciókat tartalmazza egy vagy több nyelven. A központilag létrehozott, szakemberek által jóváhagyott adatbázisok a terminológiai szabványosítás és harmonizáció szempontjából egy-egy szakterületen belül rendkívüli jelentőséggel bírnak, mivel a bennük közzétett terminusok és definícióik a fordítók és szakemberek számára elsődleges referenciaként szolgálnak. Előnyük, hogy interneten keresztül könnyen hozzáférhetők, egyszerűen, gyakran interaktív módon frissíthetők. Végül összevettem a terminológiai adatbázisok jellemzőit az online szótárakéval, és (Sermann, Tamás 2013 alapján) megkíséreltem elkülöníteni a terminológiai adatbázisokat az online szótáraktól.

Összevettem a lokalizáció folyamatának lépéseit a hagyományos fordítási folyamattal (Klaudy 2004). A lokalizációt olyan soklépcsős, komplex folyamatként írtam le, amelynek kulcsfontosságú mozzanata a fordítás. Nagyobb projektek esetében fordítói csoportok munkája nyomán valósul meg, fordítástámogató szoftver(ek) segítségével. A folyamat minden esetben egységes terminushasználatot igényel, nemcsak a forrásnyelvi karakterláncok célnyelviakkal való behelyettesítését jelenti, hanem a szoftver elemeinek a célnyelvi színtérhez való adaptálását is.

3) A szakirodalmi áttekintést követően terminológiai ISO szabványokon dokumentumelemzést végeztem. Az elemzés célja egyfelől az értekezés szakirodalmi adatainak kiegészítése, másfelől a vizsgált szabványok felhasználási lehetőségeinek átgondolása volt két kiemelten fontos területen: az oktatásban (terminológusképzésben, fordító- és tolmácsképzésben) és terminológiai adatbázisok készítésében (KE1). Első lépésként áttanulmányoztam a kutatás időpontjában érvényes összes terminológiai ISO szabványt, és kiválasztottam a nyelvészeti vonatkozásúakat, amelyek az alábbiak:

ISO 10241-1:2011 *Terminological entries in standards – General requirements and examples of presentation (Terminológiai szócikkek a szabványokban – Általános követelmények és megjelenítési példák)*¹

---

¹ Az ISO szabványok címének fordítását a szerző készítette.

ISO 704: 2009 *Terminology work – principles and methods* (Terminológiai munka – elvek és módszerek)

ISO 860:2007 *Terminology work – harmonization of concepts and terms* (Terminológiai munka – a fogalmak és a terminusok harmonizációja)

ISO 22128:2008 *Terminology products and services – overview and guidance* (Terminológiai termékek és szolgáltatások – összefoglalás és útmutató)

ISO 12616:2002 *Translation-oriented terminography* (Fordításorientált terminográfia)

ISO 29383:2010 *Terminology policies – Development and implementation* (Terminológia-politika – Fejlesztés és implementáció)

A nyelvészeti szempontból releváns ISO szabványok legfontosabb tartalmi elemeinek összefoglalását követően megállapítottam, hogy a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán folyó terminológia mesterszak tematikájába a szabványosítás már beépült (Fóris 2012). A vonatkozó szakirodalom segítségével kiemeltem a terminológiai szemléletmód (vö. Dróth 2011, Tamás 2010) és a terminológiai szabványok fontosságát a fordítóképzésben, majd javaslatot tettem az általam elemzett néhány szabvány felhasználására a képzésben. Ezt követően felsoroltam az elemzett szabványok azon elemeit, amelyek felhasználhatók terminológiai adatbázisok készítéséhez, kiemeltem a szabványok által leírt fő adatkategóriákat.

Fontos megjegyezni, hogy az általam felsorolt területeken kívül a terminológiai szabványok tanulmányozása még számos egyéb kutatási területen hasznos lehet (pl. a terminológiai termékek leírásának összevetése a lexikográfiai szakirodalomban foglaltakkal, adatbázisok építési elveinek mélyebb tanulmányozása informatikus szakemberekkel együttműködve stb.).

4) A szakirodalmi áttekintést és a dokumentumelemzést követően az értekezésben két esettanulmányt dokumentáltam. A nemzetközi terminológiai szabványosításhoz és részben a vállalati szabványosításhoz is kapcsolódó esettanulmány annak vizsgálatára irányult, hogy hogyan illeszkedik a terminológiai szabványosítás a terminológiai

munkafolyamatba a Windows operációs rendszer lokalizációja esetében (KE2). A kutatás módszereként a félig strukturált interjú módszerét választottam (lásd Cserné 1994, Fóris 2008), amelyet Antunovics Mónikával, a Microsoft Magyarország Kft. programmenedzserével, korábbi nyelvi szakértőjével készítettem, valamint tanulmányoztam a Microsoft interneten elérhető szótárait.

A vizsgálat alapján megállapítottam, hogy a terminológiai szabványosítás a vizsgált operációs rendszer esetében elengedhetetlenül fontos, mivel 1) egyidejűleg kell alkalmazni a régi verziók és az új verzió terminológiáját az újonnan megjelenő termékben, 2) a fordítást külső fordítócégek végzik, egyidejűleg több fordító dolgozik, a határidő pedig szoros, mivel a célnyelvi operációs rendszernek a forrásnyelvvel egyidőben kell piacra kerülnie, 3) az egységes, következetes, aktuális nyelvhasználatot tükröző terminológia pedig az operációs rendszert mint terméket könnyen kezelhetővé, közérthetővé, eladhatóvá teszi. Az egységes terminushasználatot fordítástámogató szoftver alkalmazásával biztosítják. Az új terminusok konszenzus útján születnek az informatikai szakemberek és a fordítóirodák szakembereinek megegyezésével, az aktuális nyelvhasználat szempontjait szem előtt tartva. A lokalizációs folyamatban nemcsak a szakemberek és terminológusok összehangolt munkája valósul meg, hanem – mivel az operációs rendszer felhasználók tömegeinek készül – a Microsoft Terminology Community Forumon keresztül bárki véleményezheti az így kialakított terminológiát. Az elfogadott terminológiát a Microsoft nyilvánossá teszi, interneten bárki által hozzáférhető, így a szakemberek, felhasználók, fordítók, dokumentumszerkesztők számára is hasznossá válik. Mivel a Windows terminológiája nem szakemberek szűk köre számára készül, figyelembe veszik az aktuális nyelvhasználatot egy-egy verzió piacra kerülésekor, valamint felülvizsgálják és harmonizálják a már meglévő terminológiát.

5) A második esettanulmány a nemzeti terminológiai szabványosításhoz kapcsolódik, és két részből áll. Első részének célja az volt, hogy bemutassa a terminológia-fejlesztéshez kapcsolódó néhány spanyolországi webhely tartalmát a Spanyol Terminológiai Társaság (AETER) honlapján található, a terminológiával foglalkozó intézmények, szervezetek internetes elérhetőségeinek gyűjteményéből kiindulva, így

adjon képet az országban folyó, a terminológiai rendezésre irányuló kezdeményezésekről (KE3).

A terminológiai vonatkozású honlapok az esettanulmányban öt csoportba rendezve szerepeltek: a spanyol, a katalán, a baszk, a galego nyelvhez kapcsolódó honlapok, valamint külön csoportban két olyan honlap is szerepelt, amely nem kizárólag a spanyolországi hivatalos nyelvekhez kötődik, hanem egyéb nyelveket is magában foglal. Az esettanulmányban a honlapjaikon keresztül bemutatott központok, szervezetek munkájában több közös törekvést találtam: a műszaki, tudományos terminológia fejlesztése, a terminológia szabványosítása, harmonizált fejlesztése, a neologizmusok megfelelő kezelése, a terminológiai adatok online megjelenítése lehetőség szerint gyakran frissített terminológiai adatbázisokban, a különböző tárgykörök szakembereinek és terminológusok együttműködésének megvalósulása, a terminológiai munkálatok összehangolása az ország többi nyelvein folyó munkálatokkal, a terminográfiai adatok közzététele és minél szélesebb körű terjesztése. Az esettanulmányban bemutatott honlapok tanúsága szerint Spanyolországban tudományosan megalapozott, rendszerezett terminológiai munkálatok folynak, főként a katalán, a baszk és a galego nyelvek területén, az egyes központok, szervezetek összehangolják egymással munkájukat, terminológiai adatbázisok, szakszótárak, glosszáriumok születnek, ezen folyamatok pedig példaként szolgálhatnak más országok, például Magyarország számára.

A nemzeti terminológiai szabványosításhoz kapcsolódó esettanulmány második részének célja hat spanyolországi (négy katalán, egy baszk és egy spanyol nyelvű) terminológiai adatbázis szerkezeti, tartalmi, formai jellemzőinek összehasonlító elemzése volt: 1. a Cercaterm, 2. a Neoloteca, a TERMCAT adatbázisai, 3. az UBTerm, a Barcelonai Egyetem terminológiai adatbázisa 4. az UPCTerm, a Katalóniai Műszaki Egyetem adatbázisa, 5. az Euskalterm, a baszk nemzeti terminológiai adatbázis és 6. az Oncoterm a Granadai, a Valladolidi, a Málagai Egyetemnek és az Hospital Virgen de las Nieves Kórháznak az adatbázisa. Az elemzéshez Tamás (2009, 2010) által a Trieszti Tudományegyetem Szakfordító- és Tolmácsképző Intézet TERMit adatbázisának vizsgálatához és részletes elemzéséhez használt szempontrendszer néhány elemét alkalmaztam (KE4).

A terminológiai adatbázisok vizsgálatának alapján megállapítottam, hogy fogalomközpontú megjelenítésről csak az Oncoterm esetében beszélhetünk, ahol a terminográfiai adatlap címe az angol nyelvű fő terminus, a fogalmi struktúrák is fel vannak tüntetve, a terminográfiai adatlap központi eleme a fogalom, amelyet angolul és spanyolul definiáltak, és hozzárendelték a terminusokat két nyelven. A többi adatbázis felülete inkább online szótár jellegű, ahol a központi elem a címszó, ehhez rendelték hozzá a többi adatot. A vizsgált adatbázisok közül négy (Cercaterm, UBTerm, UPC Term, Euskalterm) adatlapjai szóközpontú megjelenítésűek, ezek inkább online szótár jelleget tükröznek, és nem rendelkeznek a klasszikus, fogalomalapú terminológiai adatbázisok jellemzőivel. A megjelenítés szintjén az Oncoterm fogalomközpontúnak mondható: az adatbázis központi eleme a fogalom, amelynek megjelenési formája a definíció, egy fogalomhoz pedig egy terminus és egy terminográfiai adatlap rendelhető hozzá. A Neolotecában az adatlap megjelenítése szóközpontú, az adatlap fő eleme a címszó, ehhez rendelik hozzá az egyéb információkat. Az adatbázis leírásából viszont az derül ki, hogy a fogalmakat szisztematikusan definiálták, majd hozzájuk rendelték a preferált terminusokat, ami a fogalomalapú adatbázisok szerkesztésére jellemző. Nincsenek azonban fogalmi struktúrák, s ennek hiányában azt feltételezhetjük, hogy a fogalmi rendszerek pontos felvázolása nem történt meg. A Neoloteca tehát részben rendelkezik a klasszikus terminológiai adatbázisok jellemzőivel. Ajánlható modellként az Oncotermet emeltem ki, mivel az adatbázisok ezen típusa a legalkalmasabb az szabványosított terminológiai adatok elhelyezésére: az adatlap tartalmazza az ISO szabványok által minimálisan javasolt adatkategóriákat, valamint az adatlap alapján a fogalmi rendszeren belül pontosan meghatározhatjuk a terminus helyét.

Ahogy az értekezés bevezetőjében is kiemeltem, Magyarországon a terminológiai szabványosítás és harmonizáció kutatási területként és a nyelvészeti szolgáltatás fontos részeként nem kap kellő figyelmet, ezen a területen hazánkban szemléletváltásra volna szükség, amelyhez a jelen disszertáció hozzá kíván járulni. A terminológiai szabványosítás nyomán születő, adatbázisokban elhelyezett egységes terminológia nemcsak a szakemberek közötti gördülékeny kommunikáció érdekében fontos, hanem a fordítók mindennapi munkájának elengedhetetlen eszköze is.

7. Az elért eredmények hasznosítási lehetőségei

Kutatásom eredményei véleményem szerint az alábbi területeken hasznosíthatók:

- a terminológiai szabványosítás és harmonizáció folyamatának leírása kiindulópontját képezheti e témakörben további elméleti kutatásoknak, megalapozhatja a gyakorlati munkát ezeken a területeken;
- a terminológiai szabványosítás, a terminológiai harmonizáció és a fordítói segédeszközök területén végzett kutatások elindíthatják további összefüggések feltárását;
- az általam elemzett terminológiai ISO szabványok felhasználhatók a terminológusképzésben, a fordítóképzésben, valamint terminológiai adatbázisok készítésében;
- a terminológia-politikára vonatkozó UNESCO-ajánlásból és ISO szabványból kiindulva megtörténhetne a magyar terminológia-politika feladatainak megalapozása, megfogalmazása;
- az általam leírt esettanulmányok példaként szolgálhatnak a nemzeti és a vállalati terminológiai szabványosítás alapelveinek kidolgozásához és megvalósításához.

8. A tézisekhez felhasznált irodalom

- Bölcskei A. 2010. A szabványosítás online vetülete: angol nyelvű webhelyek. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 21–40.
- Bölcskei A. 2011a. A szabványügy és a magyar nyelv: a szabványosítás online forrásai az információszerzés, a terminológiai munka és az oktatás szolgálatában. *Magyar Nyelvőr* 135. évfolyam, 3. szám, 274–285.
- Bölcskei A. 2011b. A szabványosítás online forrásai a Kárpát-medencében. In: Híres-László K., Karmacsi Z., Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest, Beregszász: Tinta Könyvkiadó, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 439–444.
- Cserné Á. G. 1994. *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe: kutatómódszertan*. Pécs: JPTE Távoktatási Központ.
- Dróth J. 2011. A fordítások értékelése a szakfordítóképzésben és a fordítói munka világában. *Fordítástudomány* XIII. évfolyam, 2. szám, 5–36.
- Falus I. (szerk.) 2004. *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó.
- Falus I., Ollé J. 2008. *Az empirikus kutatások gyakorlata. Adatfeldolgozás és statisztikai elemzés*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Flyvbjerg, B. 2006. Five Misunderstandings About Case-Study Research. In: *Qualitative Inquiry*. Volume 12, Number 2.
(<http://flyvbjerg.plan.aau.dk/Publications2006/0604FIVEMISPUBL2006.pdf>)
[a letöltés ideje: 2011. november 10.]
- Fóris Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Fóris Á. 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Fóris Á., Sermann E. 2010. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 41–54.

- Fóris Á., B. Papp E. 2011. A terminológiai szabványosítás és harmonizáció a nyelvi jogok érvényesítésének szolgálatában. In: Híres-László K., Karmacsi Z., Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest, Beregszász: Tinta Könyvkiadó, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 429–434.
- Fóris Á. 2012. A terminológusok képzése. A terminológiai mesterképzés elindulása. *Magyar Tudomány* 173. évfolyam, 8. szám, 169–197.
- Galinski, Ch., Weissinger, R. 2010. Terminológiai szabványosítás és fordítási szabványok. (Ford. B. Papp E.) *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 8–20.
- Klaudy K. 2004. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Kvale, S. 2005. *Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest: József Attila Műhely.
- Maykut, P., Morehouse, R. 1994. *Beginning Qualitative Research. A Philosophic and Practical Guide*. London/Washington D.C. The Falmer Press.
- Nádasi M. 2004. A dokumentumelemzés. In: Falus I. (szerk.) *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó. 137–329.
- Pónyai Gy. 2010. Szabványosítás és terminológia. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 3–7.
- Sántha K. 2009. *Bevezetés a kvalitatív pedagógiai kutatás módszertanába*. Budapest: Eötvös József Kiadó.
- Sermann E., Tamás D. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–116.
- Sermann E., Tamás D. 2013. Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis? In: Tóth Szergej (szerk.) *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai. Szeged, 2012. április 12–14. (A MANYE Kongresszusok előadásai*

9.) Budapest–Szeged: MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 450–454.

Szabolcs É. 2001. *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó.

Tamás D. 2010. *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről az olasz–magyar nyelvpár esetében*. Doktori értekezés. Nyelvtudományi Doktori Iskola. ELTE. Budapest. (Kézirat).

A tézisekhez felhasznált források

Elektronikus források

<http://www.aeter.org> [2011. június 25.]

http://www.microsoft.com/language/mctf/mctf_default.aspx [a letöltés ideje: 2011. március 17.]

Spanyolországi terminológiai adatbázisok

Cercaterm – <http://www.termcat.cat/> [2012. február 20.]

Neoloteca – <http://www.termcat.cat/> [2012. február 20.]

UBTerm – http://www.ub.edu/slc/ubterm/td_Arrencada.html [2012. február 20.]

UPCTerm – <http://www.upc.edu/slt/upcterm/> [2012. február 20.]

Euskalterm – <http://www1.euskadi.net/euskalterm/> [2012. február 20.]

Oncoterm – <http://www.ugr.es/~oncoterm/> [2012. február 20.]

ISO szabványok

ISO 10241-1:2011 Terminological entries in standards – General requirements and examples of presentation

ISO 704: 2009 Terminology work – principles and methods

ISO 860:2007 Terminology work – harmonization of concepts and terms

ISO 22128:2008 Terminology products and services – overview and guidance

ISO 12616:2002 Translation-oriented terminography

ISO 29383:2010 Terminology policies – Development and implementation

9. Publikációs jegyzék

Az értekezés témájához kapcsolódó publikációk és tudományos előadások

Tanulmány:

- Sermann E. 2005. Körkép a spanyol fordítástudományról. *Fordítástudomány*. VII. évfolyam, 2. szám. 80–89.
- Fóris Á., Sermann E. 2007. Cenni sul 'terminology policies' in Ungheria. In: Papo, A. (a cura di) *Quaderni Vergeriani*. Annuario dell'Associazione Culturale Italoungherese del Friuli Venezia Giulia «Pier Paolo Vergerio». Duino Aurisina. Anno III, n. 3. 131–40.
- Kis B., Sermann E. 2008. Honosítás és idegenítés az informatikai terminológiában. In: Sárdi Cs. (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában. A XVII. MANYE Kongresszus előadásai. Siófok 2007. április 19-21.* (A MANYE Kongresszusok előadásai 4.) Vol 4/1. MANYE – Kodolányi János Főiskola, Pécs–Siófok. 172–176.
- Sermann E. 2009. A terminológiai szabványosítás és harmonizáció elméleti és gyakorlati kérdéseiről. In: Nádor O. (szerk.): *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. MANYE Kongresszus előadásai. Budapest, 2008. április 3–5.* (A MANYE Kongresszusok előadásai 5.) Budapest: MANYE – Balassi Intézet. 779–783.
- Sermann E. 2010. Sobre un modelo de organización terminológica: el proyecto TERMINESP. In: Mihalovics Á., Balogh J. (szerk.) *Études Françaises 5. Languages de spécialité: recherches et formations. Linguaggi specialistici: ricerca e formazione. Lenguajes para propósitos específicos: investigación y formación.* Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. A szaknyelvek oktatása és kutatása. 2008. június 13–14. Veszprém: Pannon Egyetem Kiadó. 265–270.
- Fóris Á., Sermann E. 2010. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia*. 3. évfolyam, 1. szám. 41–55.

- Sermann E., Tamás D. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Fóris Á., Károly K. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–117.
- Sermann E. 2011. A terminológiai szabványosítás a lokalizáció folyamatában. *Fordítástudomány* XIII. évf. 3. szám. 72–87.
- Sermann E. 2013. Spanyolországi terminológiai adatbázisok tartalmi és formai jellemzőinek vizsgálata. In: Tóth Sz. (szerk.) *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai. Szeged, 2012. április 12–14.* (A MANYE Kongresszusok előadásai 9.) Budapest–Szeged: MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 455–459.
- Sermann E., Tamás D. 2013. Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis? In: Tóth Sz. (szerk.) *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai. Szeged, 2012. április 12–14.* (A MANYE Kongresszusok előadásai 9.) Budapest–Szeged: MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 450–454.

Recenzió:

- Sermann E. 2005. Sulyok Hedvig: Magyar–olasz és olasz–magyar szójegyzék Verancsics Faustus Dictionariuma alapján. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok.* 17. évfolyam, 1–2. szám. 228–230.
- Sermann E. 2007. Fóris Ágota, Tóth Szergej (szerk.): Ezerarcú lexikon. Terminologia et Corpora – Supplementum. Tomus II. *Alkalmazott Nyelvtudomány.* 7. évfolyam, 1–2. szám. 222–224.
- Sermann E. 2008. M. Magris, M. T. Musacchio, Rega, F. Scarpa (szerk.): Manuale di terminologia. Hoepli, Milano. *Magyar Terminológia.* 1. évfolyam, 1. szám. 111–115.
- Sermann E. 2008. Magay T. (szerk.): Félmult és közeljövő. *Magyar Terminológia.* 1. évfolyam, 2. szám. 291–295.

Sermann E. 2010. Fóris Ágota: Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába. *Magyar Nyelvőr* 134. évfolyam, 1. szám. 121–125.

Sermann E. 2011. Schroeder, G., Iker B.: Olasz–magyar, magyar–olasz turisztikai szótár. Szeged: Grimm Kiadó. *Magyar Terminológia* 4. évfolyam, 1. szám. 99–106.

Konferenciabeszámoló:

Sermann E., Zsembery E. 2006. II. Lektori Konferencia. A fordítások értékelése és javítása az oktatásban és a vizsgáztatásban. Monoszló, 2006. október 6–8. *Fordítástudomány* VIII. évfolyam, 2. szám. 104–107.

Sermann E., Szladek E., Tamás D. 2008. Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. A szaknyelvek oktatása és kutatása. Veszprém, 2008. június 13–14. *Magyar Terminológia*, 1. évfolyam, 2. szám, 311–315.

Előadás:

Sermann E. *Értékelés a szegedi fordítóképzésben*. Elhangzott: II. Monoszlói Lektori Konferencia. 2006. október 6–8. Monoszló.

Sermann E., Kis B. *Honosítás és idegenítés az informatikai terminológiában*. Elhangzott: XVII. MANYE Kongresszus. 2007. április 19–21. Siófok.

Sermann E. *A műfordítás lektorálása fordítói szemmel*. Elhangzott: III. Monoszlói Lektori Konferencia. 2007. június 8–10. Monoszló.

Sermann E. *A terminológiai szabványosítás és harmonizáció elméleti és gyakorlati kérdéseiről*. Elhangzott: XVIII. MANYE Kongresszus. 2008. április 3–5. Budapest.

Sermann E. *Sobre un modelo de organización terminológica: el proyecto TERMINESP*. Elhangzott: A szaknyelvek oktatása és kutatása konferencia. 2008. június 13–14. Veszprém.

Fóris Á., Sermann E. *Due attività terminologiche: la normalizzazione e l'armonizzazione*. Elhangzott: VI Convegno Scientifico di Civiltà e Cultura Italiana. 2008. október 2–3. Szombathely.

Sermann E. *A terminológia és a fordítás szerepe a magyar szabványokban.*
Elhangzott: XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus 2009. április
16–18. Eszterházy Károly Főiskola. Eger.

Sermann E., Tamás D. *Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy
spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata.* Elhangzott: Fóris Á., Károly
K. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban.* Doktori kutatások Klaudy Kinga
tiszteletére c. kötet bemutatója. 2010. október 8. ELTE, Budapest.

Sermann E. *A terminológiai szabványosítás szerepe a lokalizáció folyamatában.*
Elhangzott: VIII. Fordítástudományi PhD Konferencia. 2011. április 7. ELTE,
Budapest.

Sermann E., Tamás D. *Online szótár vagy terminológiai adatbázis?* Elhangzott: XII.
MANYE Kongresszus, 2012. április 12–14. Szeged.

Sermann E. *Spanyolországi terminológiai adatbázisok tartalmi és formai jellemzőinek
vizsgálata.* Elhangzott: XII. MANYE Kongresszus, 2012. április 12–14. Szeged.

Sermann E. *A terminológiafejlesztés eszközei és módszerei Spanyolországban.*
Elhangzott: XXIII. MANYE Kongresszus, 2013. március 26–28. ELTE BTK,
Budapest.

A témához szorosan nem kötődő, publikált írások:

Sermann E. 2005–2006. A motiváció szerepe a fordítás oktatásában. In: Dróth, J.
(szerk.) *Szaknyelv és Szakfordítás.* Gödöllő: Szent István Egyetem, GTK. 108–
117.

Sermann E. 2006. Oktatási módszerek a fordítóképzésben. In: Szépe Gy. (szerk.)
Szegedi Nyelvi Mozaik. Szeged: SZTE. 93–100.